

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 11 (2022/Yaz), ss. 115-131.

Geliş Tarihi: 18 Nisan 2022

Kabul Tarihi: 30 Ağustos 2022

Araştırma Makalesi/Research Article*

ŞEHİR TARİHÇİLİĞİ VE TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI

Ahmet ERCİVAN**

Öz

Şehirler, bir toplumda meydana gelen sosyal, siyasi, ekonomik ve idari alandaki değişikliklerin en önemli tanıklarındır. Hatta şehirler, yaşanan coğrafyanın hafızası gibidir. Genel olarak Şehir tarihi konusunda ilk çalışmalar Batı'da başlamıştır. Türkiye'de ise şehir tarihi konusundaki çalışmalar çok daha sonra gerçekleşmiştir. Avrupa'da şehir tarihi bir disiplin olarak gelişirken, Türkiye'de bu konudaki çalışmalar henüz çok yenidir. Hatta şehir tarihinin bir bilim olup olmadığı dahi tartışma konusu olmuştur. Bütün bunlara rağmen son dönemlerde bu konudaki çalışmalara öncülük eden tarihçiler vardır. Bu çalışmada Avrupa'da başlayan şehir tarihi çalışmalarının, daha sonraki süreçte Türkiye'deki yansımaları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şehir, Toplum, Yerel Tarih, Nüfus.

URBAN HISTORIOGRAPHY AND REFLECTIONS IN TÜRKİYE

Abstract

Cities are the most important witnesses of the social, political, economic and administrative changes that occur in a society. In fact, cities are like the memory of the geography where one lives. In general, the first studies on the history of the city started in the West. In Türkiye, the studies on the history of the city took place much later. While urban history is developing as a discipline in Europe, studies on this subject in

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Öğretim Görevlisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, (ahmetercivan@ibu.edu.tr), Orcid: 0000-0002-3720-1653.

Türkiye are still very new. It has even been a matter of debate whether the history of the city is a science or not. Despite all this, there are historians who have pioneered studies on this subject in recent times. In this study, the reflections of the urban history studies that started in Europe in the later period in Türkiye are emphasized.

Keywords: City, Society, Local History, Population.

Giriş

Farsça kökenli bir kelime olan şehir (şehir), nüfusunun çoğunluğu ticaret, sanayi ve yönetim gibi işlerle uğraşan büyük yerleşim merkezlerini ifade eder. Türkçe’de 11. yüzyıldan itibaren şehir kelimesinin karşılığında Sogdca bir kelime olan “kent” ile, kale ve saray anlamlarına gelen “balık” kelimesi kullanılmıştır. Arapça’da ise “medine”, “belde” ve “mısır”, şehrin karşılığı olarak kullanılmıştır.¹ Şehir tarihi üzerine yapılan ilk çalışmaların batıda ortaya çıkmış olması, daha sonra yapılacak olan çalışmaların da batı etkisinde gelişmesine neden olmuştur.

Yerel tarih çalışmaları genel olarak yaşanan mekânı, köyü, kasabayı veya kenti incelediği gibi; sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler hakkında da önemli verileri ortaya koymaktadır. Yerel tarih çalışmaları sadece geçmişini incelemekle kalmaz, günümüzle de bağlantılar kurarak incelenen bölgede zamanla ne gibi değişiklikler olduğunu, bu değişikliklerin insanlar üzerindeki etkilerini araştırır. Türkiye’de şehir tarihi üzerine yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak Osmanlı dönemini içermektedir. Son yıllarda yerel tarih çalışmaları sürekli bir gelişme içerisine girmiştir. Yapılan çalışmalar daha çok batı etkisinde gelişmiştir. Yine de Cumhuriyet döneminden itibaren önemli çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

¹ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Şehir”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, C.38, s.441.

1. Batıda Şehir Tarihçiliği ve Gelişimi

Şehir tarihi konusundaki çalışmaların milattan önceki yıllara kadar uzandığı görülmektedir.² Yerel tarih çalışmalarının genel tarihe de katkısı büyüktür. Hatta genel tarih çalışmaları ile yerel tarih çalışmalarının birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu belirtilebilir.³ 20. yüzyılın başından itibaren üst anlatı tarihçiliğe karşı ortaya çıkmış alternatif tarih yazımı yaklaşımından biri de yerel tarih alanında ortaya çıkan çalışmalardır.⁴ Yerel tarih çalışmaları Avrupa'da 16. yüzyılın sonunda Stow'un yayımladığı araştırmayla başlamıştır. Avrupa'da ve Amerika'da yerel tarihle ilgili olarak ilk çalışmaları yapanlar amatör tarihçilerdir. Bu durumun ortaya çıkmasında akademik tarihçilerin politik, dinî, askerî, diplomatik, yönetsel konulara yönelirken yerel tarih çalışmalarına yeterince önem vermemesi etkili olmuştur.⁵

İlk şehirler MÖ 3500'lü yıllarda Mezopotamya'da ortaya çıkmış ve mekânsal bir örgütlenme şeklinde günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. "Polis" olarak adlandırılan Yunan şehir devletlerinin ortaya çıkması ise MÖ 7. yüzyıla kadar uzanır. Polisler aynı zamanda Batı medeniyetinin de şehirleşme açısından önemli bir mihenk taşı oluşturmuştur. Şimdiki şehir modellerinin ortaya çıkması ise belirli bir ilerleme sürecinin sonucunda olmuştur.⁶

Weber, şehri "çoğu kez sakinlerinin kişisel karşılıklı tanışıklıklarının olmadığı genişlikte bir koloni meydana getiren yoğun yerleşimli yer" olarak tanımlamıştır.⁷ Weber'e göre bir yerin şehir sayılabilmesi için belli nitelikleri taşıması gerekiyordu. Buna göre, kale içerisinde olması, belirli günlerde kurulan bir pazarın bulunması, kendine ait bir mahkemesi veya özerk bir hukuk düzeninin bulunması, kendi kendisini yönetebilme özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Bunlara ilave olarak şehirlerin kendine ait toprakları

² Muhammed Dağ, *Annales Tarih Ekolü ve Türkiye'de Yerel Tarih Yazımı (1939-2000)*, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2020, s. 148.

³ İlhan Tekeli, "VI Oturum. Panel: Yerel Tarih Çalışmalarına Gençlerin Katılımı ve Tarih Eğitimi", (Haz. Funda Çelebi), *Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim-Yerel Tarih Grupları Deneyimi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul, 2001, s. 188.

⁴ Oktay Gökdemir, "Tarih yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", (Ed. Ahmet Şimşek), *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 199.

⁵ Dağ, A.g.t., s. 152-155.

⁶ Alpaslan Aliağaoğlu, Oğuzhan Özkan, Antik Yunan Kentlerinin (Polis) Kentsel Ekoloji Perspektifiyle Değerlendirilmesi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2020, Yıl 25, S.43, ss. 3.

⁷ Don Martindale, Şehir ve Cemiyet, (Haz. Ahmet Aydoğan), *Şehir Kuramı, Şehir ve Cemiyet, İz Yayıncılık*, İstanbul, 2000, s.85.

da bulunmaktadır. Şehirleri, iktisadi açıdan tüketici, üretici ve tüccar şehirler olarak tasnif eden Weber, bu tasnifin “şehirlerin hâkim ekonomik bileşeni açısından” yapılması gerektiğini söylemiştir.⁸ Yine Weber’e göre şehir, zaman içerisinde ekonomik bir işlevle tedricen ortaya çıkmış özgün bir kurumlar sistemidir.⁹

Braudel ise, şehir nüfusları üzerinde durarak, şehir tarihi açısından küçük nüfuslu yerlerin de önemine değinmiştir. Ona göre şehir, küçük toplulukları da kapsamalıdır. Küçük kasabalar etrafındaki kırsal alanı da zamanla içine alır. Sonuçta kırsal alanda şehirli bir oluşum gerçekleşir. Zamanla bu kırsal alanlar kalabalık ve daha faal alanların nüfuzu altına girerler.¹⁰

Harvey, şehri “yapılı çevre” olarak tanımlamış ve birincil aktör olarak “toplumsal sınıfları” öngörmüştür. Buna karşılık Castels, şehri “kollektif tüketim alanı” olarak tanımlamış ve şehirdeki birincil aktörü “kentsel toplumsal hareketler” olarak tespit etmiştir. Pahl ise şehri “kaynak dağıtıcı sistem” olarak tanımlamış ve şehrin birincil aktörünün ise “kent yöneticileri” olduğunu söylemiştir.¹¹

Charles H. Cooley ise şehirlerin konumunu açıklamaya çalışmıştır. Ona göre geçmişte şehirlerin bir kısmı kale ve dinî kurumlar gibi yapıların etrafında kurulurken bir kısmı ise siyasal endişelerle kurulmuştur. Bununla birlikte şehirlerin kurulmasındaki birincil neden ulaşım olmuştur. Bundan dolayı şehirler genellikle nehirlerin ağız kısımlarında, kilit noktalarında, ovaların tepelerin buluşma noktalarında ve buna benzer yerlerde kurulmuştur. Sonuçta kurulan şehirlerde birçok hizmet kolu ortaya çıkmıştır.¹²

Gordon Childe, MÖ 3000 yıllarında Mısır, Mezopotamya ve İndus Vadisinde ortaya çıkan toplumsal değişiklikleri kentsel devrim olarak adlandırmıştır. Childe’e göre “bu bölgelerde bu tarihlerde ortaya çıkan insanlar artık basit çiftliklerden oluşan küçük topluluklar değil, çeşitli meslek

⁸ Max Weber, *ŞehirModern Kentin Oluşumu*, (Çev. Musa Ceylan), İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 2010, ss.123-124.

⁹ Weber, A.g.e., s.58.

¹⁰ Fernand Braudel, *Civilization and Capitalism, XVth-XVIIIth Century: The Structures of Everyday Life*, (Çev. S. Reynolds), 2. Baskı, New York, 1986, ss. 479-482.

¹¹ H. Tarık Şengül, *Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009, s.40.

¹² Martindale, A.g.m., s.43.

ve sınıfları içeren devletlerdir." Yeni kentler kapladıkları nüfus ve alan bakımından eski yerleşim yerlerine göre çok daha büyüktür. Bunlara ilave olarak bu şehir veya kentler yeni bir toplumsal iş bölümü getirmekte, besin üretiminden uzaklaşmış rahipleri, prensleri, profesyonel askerleri, birçok alanda uzmanlaşmış zanaatkârları ve memurları barındırmaktadır. Şehirler uygarlığın merkezidir. İnsanlık bu sayede ilkelikten uygarlığa, yani devletsiz toplumdaki devletli topluma geçmektedir. Şehri oluşturan devlettir ve devlet temellerini şehir üzerinde kurar.¹³

Şehir tarihçiliğinin ön plana çıkması ve disiplinler arasında kendine yer edinmesi ise 1960'lı yıllarda olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası gelişmeler şehre bakışta önemli değişikliklere yol açmıştır.¹⁴ Şehir tarihi tanımı yapılırken önemli unsurlardan birisi de diğer disiplinlerle olan ilişkisidir. Dünyada şehir tarihi kendi başına bir disiplin olmaktan çok farklı disiplinleri buluşturan bir alan olarak görülmüştür.¹⁵

Görüldüğü üzere şehir hakkındaki tanım ve sorgulamalar önce Avrupa'da gündeme geldiğinden, Avrupa dışındaki şehirler batıdaki şehirlere göre incelenmiştir. Bu sebeple Batı literatüründe, Avrupa şehirlerine benzemeyen, farklı özellikler taşıyan bir "İslam Şehri" veya "Doğu Şehri" kavramı yerleşmiştir. Bu kavramla açıklanan İslam şehri, bir planı olmayan, çıkmaz sokaklarla dolu, İslami kurallar çerçevesinde gelişmiş yerleşme alanıdır. Weberci yaklaşımın etkisinde kalan yazarlar, hiçbir ayırım yapmaksızın bütün İslam şehirlerini, bu iki özelliğinden dolayı, Batı şehirlerine göre "şehir" saymamışlardır.¹⁶

Antik Çağ'daki şehirler ile Orta Çağ'daki İslami şehirleri kıyaslayan batılılar, son derece olumsuz bir bakış açısıyla İslami şehirleri değerlendirmişlerdir. Buna göre İslami şehirler, kendine özgü hukuki statüsü olmayan, terkedilmiş, düzensiz ve hatta anarşik bir yapıya sahiptir. Bu tanımlama yapılırken coğrafi ve kültürel özellikler hiç dikkate alınmamış ve

¹³ Kürşat Bumin, *Demokrasi Arayışında Kent*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1990, ss. 21-22.

¹⁴ Yunus Uğur, "Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği; Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar", *Türkiye Literatür Dergisi, Türk Şehir Tarihi Sayısı*, C.3, İstanbul 2005, s.11.

¹⁵ Uğur, A.g.m., s.12.

¹⁶ Özer Ergenç, *Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s.27.

bütün İslam şehirleri tek bir şekilde değerlendirilmiştir.¹⁷ Bu yaklaşım batılı oryantalistlerin İslami şehirlere genel olarak bakışını ifade etmektedir.

2. Türkiye’de Şehir Tarihi Çalışmaları

Türkiye’de şehir tarihi çalışmaları özellikle Osmanlı şehirleri ile başlamıştır. Beylikler dönemi ve Cumhuriyet dönemi şehirleri hakkında yapılan çalışmalar ise daha azdır. Osmanlı dönemi şehirleri çalışılırken farklı coğrafyalardaki şehirlerin farklı yaklaşımlarla çalışıldığı görülmektedir. Anadolu şehirleri çalışılırken İslam şehirleri tartışmaları gündeme gelmemiş, bununla birlikte Balkan, Arap ve Afrika coğrafyasında bulunan şehirler çalışılırken İslam şehri tartışmaları sık sık gündeme gelmiştir.¹⁸

İslam coğrafyasındaki şehirlerin İslam şehri sınıflamasına tâbi tutulması William ve Georges Marçais kardeşlerin 1920’lerde yaptıkları çalışmalarla başlamıştır. İslam’ın şehirli bir din olduğu vurgulanmış ve İslam şehri Cuma Camisi, pazar ve hamamın şekillendirdiği belirtilmiştir. Georges Marçais daha sonra, bu unsurlara mesken mahallinin ayrıştırılması, esnafın pazarda hiyerarşik olarak yer alması ve belediye yapılanmasını da ilave etmiştir. Bu tanıma Robert Brunschvig, sürecin altyapısını oluşturması açısından dinî, örfî hukuku eklemiştir. Son olarak 1950’lerde Gustave Von Grunebaum tüm bu söylenenleri bir araya getirerek İslam şehri tasvir etmiştir.¹⁹ Böylece belli bir çerçeveye kavuşan İslam şehri kavramsallaştırması, Jean Sauvaget ve Ira Lapidus’un çalışmalarıyla literatürde yerini almıştır. Sauvaget daha çok İslam şehirlerine Bizans şehir yapılarının etkilerini araştırırken; Lapidus İslam şehirlerindeki toplumsal yapı ve bağların analizini yapmıştır.²⁰

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemine kadar batılı anlamda bir şehir kavramından söz edemeyiz. Tanzimat’ın ilanıyla birlikte şehir kavramıyla ilgili gelişmeler olmuştur. Muhtarlık ve belediye teşkilatlarının kurulması ile birlikte şehir kavramı farklı bir boyut kazanmıştır.²¹ Türkiye’de şehir tarihi

¹⁷ Andre Raymond, “Şehir”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, C.38, ss.449-451.

¹⁸ Uğur, A.g.m., s.17.

¹⁹ Uğur, A.g.m., s.17-18.

²⁰ Ira M. Lapidus, *Muslim Cities in the Later Middle Ages*, Cambridge: Harvard University Press, 1967.

²¹ Adem Kara, “Osmanlı Devleti’nde Kent Kavramı”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Şehir Yazıları, 2014 S.67, s.3

yazımı Avrupa'dan çok sonra başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra bu konuda çalışmaların arttığı görülmektedir. Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ ve Halil İnalçık Türkiye'de bu çalışmaların ilk örneklerini vermişlerdir.²²

Şehir veya kent kavramı ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Genellikle nüfus yoğunluğu fazla olan ve yaşayanların çoğunun tarım dışı faaliyetlerde bulunduğu yerleşim mekânları "şehir" diye adlandırılmıştır. Şehirlerdeki kalabalık nüfus ve yoğun iş hayatı, şehirde yaşayanların köylerde yaşayanlardan ayrılmasına neden olmuştur. Kırsal hayatta farklı bir yaşam tarzı bulunmakta, toplumsal sınıf farkları az görülmekte ve tarımsal uğraşlar öne çıkmaktadır. Genellikle insanlar benzer faaliyetler içerisinde bulunmaktadırlar. Şehirde yaşayanlarda ise bir alanda uzmanlaşma söz konusudur. Şehirlerde yaşayan insanların uğraşları farklı olduğu gibi yaşadıkları fiziki mekânlar da kırsal hayata göre farklılıklar göstermektedir.²³

Cansever'e göre şehir; insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirmiş olduğu en önemli, en büyük fizik, ürün ve insan hayatını çevreleyen bir yapıdır. İnsanlar ve toplumlar, inançlarından hareket ederek bu yapıya bir şekil verirler. Şehirlerde toplumsal mesafeler en aza inmiştir ve ilişkiler yoğunluk kazanmıştır. Bu ilişkiler sistematığı içerisinde şehrin ilk yapısını ise ev oluşturur. İnsanlar şehirleri hem güvende olmak hem de iktisadi hayatlarını devam ettirebilmek için oluşturmuşlardır.²⁴

Genel olarak bakıldığında şehir veya kentte yaşayan bütün vatandaşlar için siyasi, ekonomik, toplumsal ve yönetim olarak bir yaşam alanının var olduğu görülmektedir.²⁵ Şehirler birçok alanda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin sadece şahidi olmakla kalmamış, aynı zamanda onları etkileyen ve yön veren bir konuma gelmiştir.²⁶ Şehirler sadece insanların bir arada yaşadığı fiziksel mekânlar değildir. Günlük hayatlarındaki davranış kalıpları, düşünce biçimleri, politik tercihleri, sosyal ilişkileri gibi şehre özgü

²² Yasemin Avcı, "Kent Tarihi", (Ed. Ahmet Şimşek), *Tarih İçin Metodoloji*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2015, s.136-137.

²³ Ergenç, A.g.e., s.25.

²⁴ Turgut Cansever, *Osmanlı Şehri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.18.

²⁵ Kuvılcım Akkoyunlu, *Sürdürülebilir Kent*, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, 2007, s.11-26.

²⁶ Uğur, A.g.m., s.10.

sosyal, siyasal ve kültürel özellikler olduğu gibi, fiziksel yapısı da mimarisiyle, estetiğiyle, şehre özgü hız ve ölçeği ile ayrı özellikler taşır.²⁷

Şehir tarihi araştırmalarının en temel sorunlarına bakıldığında; şehir tanımları, Osmanlı şehrinin İslam şehri içindeki konumu ve bunun yanı sıra İslam şehri hakkındaki bakış açılarıdır. Avrupa'daki İslam şehrine bakış Osmanlı şehirleri ile karşılaştırıldığında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar Weber'in şehir ile ilgili yaklaşımından kaynaklanmaktadır.²⁸ Doğan Kuban, batı merkezli şehir tanımlamalarına karşılık, İslam şehirlerinin Avrupa'daki şehirlerden farklı olarak bir kurumsal kimlikleri olduğunu ve bu yüzden sadece fiziki özelliklere bakılarak şehir kavramının tanımlanmaması gerektiğini belirtmiştir.²⁹

Ergenç'e göre şehir, içinde yaşayanların iş bölümü yaparak pazarlamak için tarım dışı üretimde buldukları, çevresine mal ve hizmet sundukları bir yerleşme biçimidir.³⁰ Cansever'e göre şehir, " insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını çerçeveleyen bir yapıdır. Bu yapıya biçim veren tercihleri ise insanlar ve toplumlar, inançlarından, dinden hareket ederek belirlerler. Şehir toplumsal hayata, insanlar arasındaki ilişkilere biçim veren, sosyal mesafelerin en aza indiği, ilişkilerin en büyük yoğunluk kazandığı yerdir."³¹ Batılı şehir tarihçilerinin Osmanlı şehri konusunda ısrarla üzerinde durdukları ortak nokta, şehri "pek düzenlenmemiş bir karışık işleyiş" olarak görmeleridir. Bununla birlikte Osmanlı şehrinde, her evin şahsiyeti vardır. Bu şahsiyeti oluşturan önemli bir unsur, şehrin çok önemli bir elemanı olan yolların biçimidir. Aynı şekilde Osmanlı, şehirleri inşa ederken tabiatın dengesine uygun bir yol izlemiştir.³² Osmanlı şehirlerindeki çarşı ise sadece ekonomik alışverişlerin yapıldığı bir mekân değil aynı zamanda yoğun bir şekilde toplumsal ilişkilerin de devam ettiği bir yerdir.³³ Tekeli'ye göre taşradaki temel yönetim birimleri olan sancak, kaza ve nahiye merkezleri genellikle

²⁷ Erol Kaya, *Kent ve Kentleşme*, İlke Yayınları, İstanbul, 2003, s.19.

²⁸ Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Literatür Dergisi, Türk Şehir Tarihi Sayısı*, c.3, s.6, 2005, s.59.

²⁹ Özer Ergenç, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Bellekten*, c. 52, s. 203, 1988, ss. 667-683.

³⁰ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara 1995, s. 12

³¹ Cansever, A.g.e., s.17.

³² Cansever, A.g.e., ss.90-96.

³³ Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, S.235.

şehir olarak bilinir. “Nefs” kelimesi de şehir anlamında kullanılmış olmakla birlikte tam bir ayırımı ifade etmez. Bazen küçük köyler için de “nefs” kelimesi kullanılmıştır.³⁴

Osmanlı şehrinin tanımında Avrupa'daki şehir tanımına benzer noktalar ön plana çıksa da, dinsel farklılıklardan kaynaklanan öğeler de kendini gösterir. Osmanlı bakış açısından şehir, belgelerin ifadesiyle “cuma kılınır, pazar durur” yerdir. Bir dinî merkez ve pazar yeri, buna ek olarak Osmanlı kasaba ve kentlerinin buldukları idari birimin merkezi oldukları, yani bir idari merkez oldukları da iyi bilinen bir husustur.³⁵ Burada dikkati çeken nokta şehirlerin bir ibadethane ve pazar etrafında gelişmiş olmasıdır. Osmanlı dönemi Anadolu kentleri hakkındaki araştırmasında Faroqhi; bu ve benzeri ölçütlere ek olarak, nüfus büyüklükleri açısından kentleri büyük, orta ve küçük ölçekli olarak üç kategoriye ayırmıştır³⁶. Özer Ergenç Osmanlı kentini bir sentez olarak görmüş ve bu sentezde hem İslami öğeleri hem de Orta Asya Türk Uygarlığının etkilerinin görüldüğünü belirtmiştir.³⁷ Buna benzer şekilde Barkan'ın³⁸ da aynı etkiye vurgu yaptığını görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde kasabalar veya şehirler farklı ürünlerin üretildiği dağ ve ova köyleri arasında bir pazar ve ürünlerin değiştirildiği bir merkezdi.³⁹ Aslında kasabaların oluşmasının sebebi, bu tip pazar yerlerinin kurulmasıydı. Bu bakımdan, bu tür kasabalarda, pazar yeri veya onun yanında kurulmuş olan ulu cami kasabanın merkezini oluşturuyordu. Ayrıca han ve hamam gibi ortak yönleri de bulunuyordu.⁴⁰ Bu durum klasik Türk şehirlerinin ortak özelliğidir. Şehirler ister küçük olsun ister orta ölçekli olsun, isterse büyük olsun bu çerçevede gelişmişlerdir. Türk şehirlerinde Avrupa'daki gibi kapalı bir sur içerisine hapsolme yoktur.

³⁴ İlhan Şahin, “Şehir”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul,2010, C.38, ss. 446.

³⁵ Öz, A.g.m., s.28.

³⁶ Suraiya Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, (Çev. N. Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.

³⁷ Ergenç, A.g.e., s.48.

³⁸ Ömer Lütfi Barkan, “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XXIII/ S. 1-2, (1962-1963), s. 239-296.

³⁹ Hamit Sadi Selen, “XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'nun köy ve küçük şehir hayatı”, *III. Türk Tarih Kurumu Kongresi*, 1943, Ankara, 1948, S. 390-398.

⁴⁰ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı Devleti'nde Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, (Derleyen Salih Özbaran), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 31, İzmir 1984, s.2-3.

Osmanlı şehir tarihi araştırmalarının teorik çerçevesi kurulurken, şu üç önemli husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, tarih yaklaşımlarının eleştirel değerlendirmesidir. İkincisi şehir tarihi araştırmalarını bu genel çerçeve içine oturtmaktır. Üçüncüsü de, özel bir tarih araştırma alanı olarak belirlenen şehirlerin bağlı buldukları genel siyasal yapılar içindeki durumunu ortaya koyacak verilerin çok sistematik olarak değerlendirilmesidir.⁴¹

İnalcık'ın şehir tarihi üzerindeki çalışmaları, şehrin ekonomisi, demografik yapısı, nüfusu, dokusu ve şehirlerdeki sosyal sınıflar üzerinde yoğunlaşır. İstanbul ve Bursa üzerinde özellikle durmaktadır. Şer'iyе sicillerine ise ayrı bir önem vermiştir.⁴² Halil İnalcık'ın, 1994'te yayınlanan ve Türkçe'ye tercüme edilen *An Economic and Social History of the Ottoman Empire* adlı kitabında⁴³ hem Osmanlı şehirlerinin özellikleri hem de Bursa, İstanbul, İzmir ve Halep gibi önemli şehirlerin uluslararası ticaret bakımından rolleri ve fonksiyonları yer almaktadır.⁴⁴

Şehirlerin nasıl fethedildiği konusunda Tuncer Baykara'nın bazı önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bir şehri teslim etmeye zorlamak için güdülen başlıca metot, uzun süre abluka altında tutarak şehri besleyen bölgeyi itaat altına almak ve şehirle bağlantısını kesmektir. Şehirlerin fethinde ikinci taktik, komutanın *yağma* ilânıdır. İslam hukukuna göre gayrimüslimlerin elindeki bir şehrin kumandanına üç kere "Teslim ol, şehir kapısını aç" ihtarı verilir. Ondan sonra saldırı başlar. Zorla alınan şehir "yağma"ya tâbi olur. Bir şehrin teslimi için üçüncü metot, şehir halkına "eman" garantilerini vermek olmuştur. Genellikle yağma ile boşalan şehre, vaatlerle Türklerin gelmesi teşvik edilir veya "sürgün" usulüyle Türk nüfus getirilip yerleştirilirdi. "Emannâme" ile teslim olan şehirlere yine Türk Müslüman nüfusu yerleştirmek için tedbirler alınırdı. Bundan sonra şehrin en büyük kilisesi camiye çevrilir, böylece şehir Müslümanlaştırılma yoluna gidilirdi.⁴⁵

Türkiye'deki şehir tarihi çalışmaları incelendiğinde Osmanlı dönemi şehirleri ile ilgili çalışmaların daha çok öne çıktığını görmekteyiz. Beylikler

⁴¹ Ergenç, "Osmanlı Tarihi Yazıları", s.36.

⁴² Halil İnalcık- Bülent Arı, "Türk-İslam-Osmanlı şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *Türk Şehir Tarihi Sayısı*, c. 3, s. 6, (2005), s. 27-56.

⁴³ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, (çev. Halil Berktaş), c. 1, Eren Yayınları, İstanbul 2000.

⁴⁴ H. İnalcık; B. Arı, A.g.m., s.27-56.

⁴⁵ İnalcık; Arı, A.g.m., s.31-33.

dönemi ve Cumhuriyet dönemi şehirleri üzerine yapılan çalışmalar daha azdır.⁴⁶ Osmanlı şehrinin tarihsel arka planını, Selçuklu ve Bizans şehir kültürü ile Arap-İslam şehir kültürü oluşturmuştur.⁴⁷ Osmanlı şehri bir yanıyla İslam şehri, bir yanıyla da Orta Asya Türk şehir tipinin bir sentezi konumundadır. İslam şehirleri gece güvenlik nedeniyle büyük kapılarla kapatılıyordu.⁴⁸ Osmanlı şehirlerinde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bu bize devletin güvenliği ne kadar büyük ölçüde sağladığı hakkında bir fikir vermektedir.⁴⁹ Mustafa Akdağ'a göre, bu sentez içerisinde Türk kültürü daha ağır basmaktadır ve Osmanlı şehri, Selçuklu dönemi şehir kültürünün bir devamı niteliğindedir.⁵⁰

Şehir, halkın tarım dışı mal üretmesi ve geniş bir çevreye pazarlaması yönüyle köyden ayrılır. Bunun yanı sıra yakınında süregelen tarım faaliyetleri ile birlikte bağcılık ve bahçeciliğin de ön plana çıktığı yerler olarak dikkati çeker.⁵¹ Mahallelerin kurulması ve bu mahallelerin etnik ve dinsel özelliklere sahip olması da şehirlerin önemli özelliklerinden birisidir.⁵² Osmanlı Devleti'nde mahalle, birbirini tanıyan ve birbirinin davranışlarından sorumlu olan insanların birlikte yaşadıkları yerdir.⁵³ Osmanlı şehri; cami, pazar, vakıf üçlüsünün odak noktasını oluşturmakta ve mahalle tipi yapılanmayı model olarak almaktadır. Her ne kadar mahalle tipi yapılanmada cami ön planda görünse de Müslümanların yanı sıra gayrimüslimler de mahallelerde kendilerine yer bulmaktadır. Mahallelerden oluşan Osmanlı şehirleri dağınık bir görüntü sergilese de kendi içerisinde bir tutarlılığa sahiptir.⁵⁴ Diğer İslami kentlerde mahalle, etrafı yüksek duvarlarla çevrili, geceleri kapanan kapılarıyla dikkat çeken, çeşitli etnik ve dinsel grupların kapalı bir bütün olarak yaşadığı savunma bölgesiyken, Osmanlı şehrinde, devlete karşı

⁴⁶ Uğur, A.g.m., s.16.

⁴⁷ Tuncer Baykara, "Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?", *Osmanlı: Toplum*, c. V, Ankara 1999, s. 529.

⁴⁸ Ergenç, "Kent Tarihçiliğine Katkı", s.12.

⁴⁹ Taş, A.g.e., s.235.

⁵⁰ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s.27-28

⁵¹ Baykara, A.g.e., 529.

⁵² Z. Yenen, *Vakıf Kurumu-İmaret Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1988, s. 72.

⁵³ Ergenç, "Kent Tarihçiliğine Katkı", 25.

⁵⁴ Nagehan Üstündağ, "Osmanlı'da Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Bahar 2005, s.156.

yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi ve sosyal hizmetlerin daha iyi görülmesini sağlayan temel birimler olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁵

Osmanlı Devleti'nde vakıflar yoluyla şehirleşme Fatih Sultan Mehmet döneminde olmuştur. Vakıflar yoluyla şehirleşmenin ilk örnekleri İstanbul'da görülmüştür. Daha sonraki dönemlerde de vakıf faaliyetleri artarak devam etmiş, hatta padişahın yanı sıra devlet adamlarının ve padişah yakınlarının çok sayıda vakıf eseri ortaya çıkmıştır. Yapılan imar faaliyetleri ve alınan tedbirlerle İstanbul, Avrupa'nın en büyük şehri haline gelmiştir. Vakıf uygulamasının örneklerini Anadolu'da ve özellikle Balkanlar'da sıkça görmek mümkündür.⁵⁶

Weber'in Batılı şehirler için yaptığı ideal tanım İslam coğrafyasındaki şehirlerin tasvirinde temel ölçüt olarak alınmıştır. Bununla birlikte Weber'in İslam şehri tanımı batılı şehrin tanımı için bir araçtır. Kaynaklar açısından bakıldığında ise Osmanlı şehir tarihçileri genellikle arşiv kaynaklarına yoğunlaşmışlar ve bu kaynaklardan yola çıkarak şehirlerin tasvirlerini yapmışlardır. Bir dönem bu çalışmaların ana kaynağı tahrir defterleri olmasına karşın daha sonraki yıllarda şer'îye sicilleri ön plana çıkmıştır. Bunlara ilave olarak temettuat defterleri ve salnameler şehir tarihçileri tarafından sıkça kullanılmıştır. Sancak-kaza monografisi tarzında yazılmış ve büyük çoğunluğu 15-16. yüzyıl tahrir defterlerine dayalı çalışmalarda orta ve küçük boy kentlerin demografik, toplumsal ve ekonomik tarihi hakkında hatırı sayılır bilgilere ulaşıldığı da göz ardı edilemez.

16. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılın sonlarına kadar, Anadolu şehirleri ve kasabaları ile ilgili olarak sistematik bir nüfus tahmini için, resmi olarak düzenli veriler yoktur. 19. yüzyıl Anadolu şehirleri için en geniş derleme Cuinet tarafından yapılmıştır.⁵⁷ Şehir tarihi için önemli kaynaklardan birisi de Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi gittiği her şehir halkının sosyal hiyerarşisini inceler. Nüfus yapısı, sosyal doku ve coğrafi olarak da gittiği şehirler hakkında bilgiler verir. Evliya Çelebi'nin yanı sıra Osmanlı ülkesine

⁵⁵ Ergenç, "Kent Tarihçiliğine Katkı, 159.

⁵⁶ İlhan, Tekeli, "Kent Planlaması ve Kent Araştırmaları", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim: Toplumsal Bilimler-II*, Ankara: TÜBA 1998.

⁵⁷ Suraya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, (Çev. Emine Sonnur Özcan), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018, s. 13-14.

seyahat eden gezginler de Osmanlı şehirleri hakkında birçok bilgiyi ortaya koymaktadır.⁵⁸

Sonuç

Türkiye'de şehir tarihi çalışmaları ağırlıklı olarak Osmanlı şehirleri ile ilgilidir. Her ne kadar Avrupa'ya göre geç kalınmış olsa bile son zamanlarda bu konuda yapılan çalışmalar artmış durumdadır. Ayrıca kaynak çeşitliliği de artmıştır. Başlangıçta tahrir defterleri ağırlıklı olarak kullanılırken sonraki çalışmalarda şer'îye sicilleri, nüfus defterleri, temettuat defterleri ve salnameler de kullanılmıştır. Bunların yanı sıra yerli ve yabancı gezginlerin seyahatnameleri de Osmanlı şehirleri hakkında önemli verileri ortaya koymaktadır.

Türk şehirleri Avrupa şehirlerinden, hatta İslam şehirlerinden ayrılmaktadır. Avrupa'da şehirler bir kale içerisinde gelişirken, İslam şehirleri de belirli kapıları olan güvenlik önlemlerinin olduğu şehirlerdir. Türk şehirlerinde ise bir kaleye hapsolme yoktur. Türk şehirleri daha çok bir pazar etrafında veya cami etrafında şekillenmiş durumdadır. Bu yönü ile Türk şehirleri batıdan ve klasik doğu şehirlerinden ayrılmaktadır. Avrupa şehirleri ile Asya şehirlerinin bir sentezi olan Osmanlı şehirlerindeki en önemli yapılanma mahalle olmuştur. Dışarıdan bakıldığında dağınık bir yapılanma gösteren Osmanlı şehirlerinin kendi içerisinde bir düzeni ve ruhu vardır.

Şehir tarihi araştırmalarında arşiv belgelerinin yanı sıra fiziki mekânların da incelenmesiyle birlikte kaynak çeşitliği çoğalmıştır. Şehirler, yaşanan coğrafyanın hafızası oldukları için zamanla meydana gelen değişimlere de şahitlik etmişler hatta bu değişimlerde bizzat görev almışlardır. Dolayısıyla şehir tarihi çalışmaları arttıkça o bölgenin tarihi hakkında daha çok bilgiye ulaşmak mümkün olacaktır.

Yine şehir tarihi çalışmaları yapılırken farklı coğrafyaların incelenmesi, bölgesel farklılıkların da ortaya konulmasını mümkün kılacaktır. Yapılan çalışmaların çoğalması tarihçilere hem kaynak zenginliği sağlayacak hem de

⁵⁸ Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Eviya Çelebi Seyahatnâmesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013. C.2.

elde ettikleri verileri kıyaslama imkânı sunacaktır. Bu ise daha çok araştırma yapma imkânı ve daha somut bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Akkoyunlu, Kıvılcım, *Sürdürülebilir Kent*, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, 2007.
- Braudel, Fernand, *Civilization and Capitalism, XVth-XVIIIth Century: The Structures of Everyday Life*, (Çev. S. Reynolds), 2. Baskı, New York, 1986.
- Bumin, Kürşat, *Demokrasi Arayışında Kent*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Cansever, Turgut, *Osmanlı Şehri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Dağ, Muhammed, *Annales Tarih Ekolü ve Türkiye'de Yerel Tarih Yazımı (1939-2000)*, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2020.
- Ergenç, Özer, *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara 1995.
- Ergenç, Özer, *Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, (Çev. Emine Sonnur Özcan), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, (Çev. N. Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.
- Gökdemir, Oktay, "Tarih yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih", (Ed. Ahmet Şimşek), *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, (çev. Halil Berktaş), c. 1, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- Kahraman, Seyit Ali ve Dağlı, Yücel, *Günümüz Türkçesiyle Evlia Çelebi Seyahatnâmesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kaya, Erol, *Kent ve Kentleşme*, İlke Yayınları, İstanbul, 2003.
- Lapidus, Ira M., *Muslim Cities in the Later Middle Ages*, Cambridge: Harvard University Press, 1967.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı Devleti'nde Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, (Derleyen Salih Özbaran), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 31, İzmir 1984.
- Şengül, H. Tarık, *Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.
- Taş, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

Weber, Max, *ŞehirModern Kentin Oluşumu*, (Çev Musa Ceylan), İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 2010.

Yenen, Zekiye, *Vakıf Kurumu-İmaret Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1988.

II. MAKALELER

Aliağaoğlu, Alpaslan ve Özkan, Oğuzhan, "Antik Yunan Kentlerinin (Polis) Kentsel Ekoloji Perspektifiyle Değerlendirilmesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2020, Yıl 25, S.43, ss. 3-12.

Avcı, Yasemin, "Kent Tarihi", (Ed. Ahmet Şimşek), *Tarih İçin Metodoloji*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2015, ss.175-182.

Barkan, Ömer Lütfi, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XXIII/ S. 1-2, (1962-1963), ss. 239-296.

Baykara, Tuncer, "Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?", *Osmanlı: Toplum*, c. V, Ankara 1999, ss.528-535.

Ergenç, Özer, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Bellekten*, c. 52, s. 203, 1988, ss. 667-683.

İnalçık, Halil ve Arı, Bülent, "Türk-İslam-Osmanlı şehirciliği ve Halil İnalçık'ın Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türk Şehir Tarihi Sayısı*, c. 3, s. 6, (2005), s. 27-56.

Kara, Adem, "Osmanlı Devleti'nde Kent Kavramı", *Doğu Batı Düşünce Dergisi,Şehir Yazıları*, 2014 S.67, ss. 2-27.

Küçükkaşçı, Mustafa Sabri, "Şehir", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, C.38, ss.441-446.

Martindale, Don, Şehir ve Cemiyet, (Haz. Ahmet Aydoğan), Şehir Kuramı, Şehir ve Cemiyet, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, ss.35-101.

Öz, Mehmet, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Literatür Dergisi, Türk Şehir Tarihi Sayısı*, c.3, s.6, 2005, s.57-88.

Raymond, Andre, "Şehir", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, C.38, ss.449-451.

Selen, Hamit Sadi, "XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'nun köy ve küçük şehir hayatı", *III. Türk Tarih Kurumu Kongresi*, 1943, Ankara, 1948, S. 390-398.

Şahin, İlhan, "Şehir", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul,2010, C.38, ss. 446.

Tekeli, İlhan, "Kent Planlaması ve Kent Araştırmaları", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim: Toplumsal Bilimler-II*, Ankara: TÜBA 1998, ss.97-160.

- Tekeli, İlhan, "VI Oturum. Panel: Yerel Tarih Çalışmalarına Gençlerin Katılımı ve Tarih Eğitimi", (Haz. Funda Çelebi), *Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim-Yerel Tarih Grupları Deneyimi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.
- Uğur, Yunus, "Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği; Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar", *Türkiye Literatür Dergisi, Türk Şehir Tarihi Sayısı, C.3*, İstanbul 2005, ss.9-26.
- Üstündağ, Nagehan, "Osmanlı'da Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Bahar 2005, s.149-168.